

*Trykšta gyvybe ir
išmintimi, – nors ir nuo bedugnės krašto.
Dr. Lucy Kalanithi*

Šviesi valanda

*GYVENANČIOS
IR MIRŠTANČIOS
MEMUARAI*

NINA RIGGS

baltos lankos

Nina Riggs

Šviesi valanda

Gyvenančios ir mirštančios
memuarai

Iš anglų kalbos vertė Eglė Podčašinskiėnė

baltos lankos

Prologas

Važiavimas dviračiu

„Mirtis – ne pasaulio pabaiga“, – mėgdavo juokauti mano motina, kai jai diagnozavo mirtiną ligą.

Niekada gerai nesupratau, ką motina turėjo galvoje, kol vieną dieną, praėjus keliems mėnesiams po jos mirties, o mano, sulaukusios vos trisdešimt aštuonerių, krūties vėžiui metastazavus ir tapus nepagydomam, staiga suvokiau. Yra daug dalykų, blogesnių už mirtį: sena pagieža, savimonės neturėjimas, stiprus vidurių užkietėjimas, humoro jausmo stoka, sutuoktinio veidą iškreipianti grimasa jam ištuštinant tavo medicininio dreno turinį į dozavimo indą.

Stovėjau ant šaligatvio priešais namus su savo vyru Johnu. Mudviejų kūnai judėjo vėlyvos rytmečio saulės link – mokėme savo jaunėlį važiuoti dviračiu.

– Dar nepaleiskit manęs! – šaukė Benny'is.

– Bet tu jau gali, gali! – kartočiau bėgdama greta. Laikydama už dviračio sėdynės galo jaučiau, kad jis važiuoja stabiliau. – Jau beveik važiuoji pats.

– Bet aš dar nepasiruošęs! – klykė jis.

Savo vyresnėlio Freddy'io važiuoti dviračiu niekada nemokėme. Vieną dieną jis paprašė nuimti nuo dviračio mokuosius ratukus, o po minutėlės jau suko ratus galiniame kieme. Bet tik ne Benny'is – jis niekada nepasiruošęs būti paleistas. „Laikai mane?“ – vis klausinėja.

Savaitgalio oras veikia kaip vaistai ir aš jaučiuosi vis stipresnė – jau baigėsi kelis mėnesius trukusi chemoterapija, greitai bus baigtas šešių savaitinių trukmės spindulinės terapijos kursas. Bėgame link stop ženklo prie kampo, maždaug už penkiolikos metrų. Kelias veda į nedidelę nuokalnę.

– Tvirtos kojos, – sako Johnas, – ramus žvilgsnis, stabilus vairas.

Jauna pora su šuniuku pereina kitapus gatvės – pasitraukia mums iš kelio. Jie šypsosi Benny’iui. Aš jiems šypsau ir mėginu pagauti Johno žvilgsnį. Jis ruošiasi tai padaryti. Žemyn nežiūriu. Žvelgiu į priekį.

Tada užsigaunu kojos pirštą ir virstu ant šaligatvio bortelio.

Po akimirkos kažkas giliai mano viduje trakšteli. Benny’is išgirsta mano aiktelėjimą, Johnas taip pat. Abu su Johnu paleidžiame Benny’į. Visu svoriu atsišlieju į Johną ir plūduriuoju kažkokioje naujoje visatoje, kuri vadinasi Skausmas. Kartu stebiu, kaip svirduliuodamas Benny’is važiuoja į priekį. Mina tolyn.

– Atsiprašau, mamyte! Tau viskas gerai? – šaukia jis per petį. – Žiūrėk! Aš vis dar važiuoju!

Štai jis – gražus, ryškus ir gyvas pasaulis tebesisuka.

Kitą dieną ligoninėje, gulėdama magnetinio rezonanso tomografe – jo sleidžiami garsai skamba kaip nedraugiškai nusiteikusių ateivių pankų muzika, – prisiminiau per valstybinę radiją girdėtą istoriją apie tai, kaip galima suburti komandą. Norėdama pakelti darbuotojų dvasią, viena Pietų Korėjos įmonė naudojo savitą pratimą.

Atlikdami šį pratimą darbuotojai apsivelka ilgus velioniui skirtus marškinius ir sėdasi prie stalo. Kiekvienas parašo laišką savo mylimiesiems, lyg siųsdamas paskutinę žinią. Šniurkščioti

ar netgi atvirai raudoti visai normalu. Prie kiekvieno stalo stovi po didelę medinę dėžę. Tai ne paprasta dėžė, o karstas.

Baigęs rašyti laišką darbuotojas gulasi į karstą, tada ateina žmogus, apsimetantis mirties angelu, ir užkala dangtį. Reikia gulėti kuo ramiau; tai gali trukti apie dešimt minučių. Mintis ta, kad grįžę iš įsivaizduojamų savo laidotuvių žmonės į viską pažvelgs naujai, bus labiau atsidadę darbui ir labiau vertins gyvenimą.

Aplink mane palatos, pilnos marškinėtų pacientų: vieni jų ramiai guli ant nugarų garsiai burzgiančių mašinų vamzdžiuose, kiti, tylieji, rateliuose įvežami į šias tamsias rūsyje įrengtas patalpas ir iš jų išvežami. Praktikuojamės, pamaniau. Tomografas burzgia ir džerška jau beveik valandą ir aš tampu ramybės angelu. Pamanau: pamirškite tą mirties angelą. Mano venomis čiurška kontrastinis skystis. Technikas mane įspėja ir netrukus prie manęs prieina medicininių nuotraukų angelas, bet taip manęs ir nepaliečia. Kai triukšmas pagaliau liaujasi, kažkur gretimame kambaryje išgirstu kitos mašinos skleidžiamus garsus. Ji nurodinėja: „KVĖPUOKITE. NEKVĖPUOKITE. DABAR KVĖPUOKITE.“

Magnetinio rezonanso prietaisų valdymo skyriuje tamsiame ekrane išryškėja nuotrauka – auglio apniktas mano stuburas. Mano lūžį jie vadina *patologiniu* – ligos sukeltu. Atlikus šią kompiuterinę tomografiją nustatyta, kad vėžys išplito į kaulus. Tyrimas parodė, kad man liko gyventi nuo aštuoniolikos iki trisdešimt šešių mėnesių.

Po pusvalandžio ta pačia poza gulėjau užuolaidomis atitvertame Skubiosios pagalbos skyriuje ir apsiašarojusi spindulinės onkologijos rezidentė, spausdama man ranką ir glostydama pliką galvą, aiškino, kad skausmą, kuris mane kamuoja jau du mėnesius ir kurio priežastis, mano įsitikinimu, buvo po kelis

mėnesius trukusios chemoterapijos nusilpęs stuburas, sukėlė vėžys ir kad jis jau niekada nebepraeis.

Pirma stadija

Viena nedidelė dėmelė

Johnas išvažiuojo į konferenciją Naujajame Orleane. Pasigirsta skambutis. Geriau neužsibūti lengvoje šviesoje, kuri skverbiasi į mūsų miegamąjį man lankstant skalbinius; lauke virpa paskutiniai gluosniapio ažuolo lapai – ruošiasi kristi, bet dar nekrinta. Šilto oro srovė ventiliacijos angoje. Šuo kruopščiai laižosi koją. Ore it klaustukas pakimba Naujieji metai. Ant lovos skamba telefonas.

Jau beveik vidurdienis. Vaikai mokykloje tikriausiai ruošiasi pertraukai, lyg tyrinėtojai maudamiesi pirštines.

„Krūties vėžys, – sako biopsiją atlikęs gydytojas. – Viena nedidelė dėmelė.“ Viena nedidelė dėmelė. Parašau tai Johnui, ir jis, pamatęs žinutę, trumpam išeina iš posėdžio. Pakartoju mamai, ji sako:

– Negali būti. Tik ne tau ir ne dabar.

Pakartoju tėčiui, kuris išdygsta prie mano durų su vištienos sriuba. Pakartoju geriausiai draugei Titai ir ji nepaliaudama tai kartoja mums sėdint ant sofos ir po kaulelį narstant dvidešimties žodžių pokalbį telefonu su gydytoju. Pakartoju valydamasi dantis, stovėdama kamštyje, nusisėgdama liemenėlę, užmigdama, eidama pro maisto prekių parduotuvės lentynas, vaikščiodama parku, gulėdama ankštoje džeržgiančioje MRT aparato oloje, kol jie įdėmiai ją apžiūrinėja. *Vieną nedidelę dėmelę.*

Tai tampa giesme, vienijančiu šūkiu. Viena nedidelė dėmelė – juk tai galima sutvarkyti. Viena nedidelė dėmelė – vieni tavo gyvenimo metai. Juk niekas nemiršta dėl vienos nedidelės dėmelės.

„O, krūties vėžys, – pamenu savo protetės žodžius, kuriuos ji ištarė sulaukusi devyniasdešimt trejų, prieš mirdama nuo širdies nepakankamumo. – Su juo susidūriau aštuntajame dešimtmetyje.“

Tikra bėda

Kelios savaitės prieš skambutį, šilta naktis: sėdime su Johnu priekinėje verandoje laikydami po stiklą viskio rankoje ir stebime, kaip skęsdama už kaimyno stogo kitapus gatvės leidžiasi saulė – maudo mus ir visą pasaulį oranžinėje spalvoje. Savo kieme ant sūpynių sėdi kaimynas – į pensiją išėjęs profesorius, nebegalintis prisiminti savo šuns vardo. Virtuvės lange kartkartėmis šmėsteli jo žmona ir jis linkčioja mūsų pusėn. Vienintelis dangus, kurį jis mato, yra besileidžianti tamsa.

Tikra bėda – pasakiau savo vaikams, kad papuls į tikrą bėdą, jei išdrįs išlipti iš lovų ir atslūkinti paskui mus į lauką.

Peneto gardelė

– Krūties vėžiu sirgo mano senelis iš tėvo pusės.

Šie žodžiai priverčia pakelti akis bet kurį, mėginantį pildyti mano ligos kortelę.

– Aštuntą dešimtmetį jam buvo atlikta radikali mastektomija. Jo sesuo taip pat sirgo – mirė penkiasdešimties. Ir viena jo dukterėčių. Ir jo duktė, mano teta.

Sėdžiu genetikos konsultantės kabinete, kur ji it pašėlusi braižo mano šeimos medį. Popieriaus lape daugybė įvairių kvadratų ir apskritimų, iksais pažymėtų vėžio aukų. Daugybė iksų.

Iš motinos pusės: abu jos tėvai sirgo vėžiu, nors ne krūties. Motinos seseriai buvo diagnozuota ankstyvoji melanoma. Ir praėjus mažiau nei šešiams mėnesiams nuo šio pokalbio mano motina pati mirs nuo kraujo vėžio, vadinamo daugine mieloma.

Genetikos konsultantei braižant diagramas prisimenu panašią schemą – Peneto gardelę – septintos klasės gamtos mokslų pamokoje: tai lyg burtai, net geresni nei „Vidža“ lentelės ar iš popieriaus išlankstyti likimo pranašai – juos pasitelkus įsivaizduoti save suaugusią ir įmanoma, ir neįmanoma. Pasirink bet kurį berniuką klasėje ir sužinosi, kiek tikėtina, kad jūsų vaikai bus rudakiai arba turės plaukuotus kojų ar rankų pirštus. Arba – kaip genetikos konsultantės diagramoje – kad sirgs vėžiu.

Kaip byloja Peneto gardelė, dviejų vaikų prie mano stalo, Mike'o Henningerio ir Christine Stapleton, šansai susilaukti

žydraakio vaiko siekė šimtą procentų. Mane, septintokę, jaudino tai, kad ateitis tam tikra prasme jau yra nulemta. Žinoma, jei Christine ir Mike'as įsimylės. Ir jei norės vaiko. Ir jei Christine galės pastoti. Ir jei viskas bus gerai ir vaikas laimingai ateis į šį pasaulį.

Iš tėvo pusės: jo vyriausia sesuo turi krūties vėžio mutavusį BRCA2 geną. Ji pirmoji iš mūsų buvo patikrinta po to, kai dešimtajame dešimtmetyje jai buvo diagnozuotas vėžys. Jos dukra, kuri vėžiu nesirgo, taip pat turi tą mutaciją. Ir bent vienas iš gyvų tėvo brolių.

Tačiau, pasirodo, aš jo neturiu. Man, sulaukusiai trisdešimt septynerių, ką tik buvo diagnozuotas krūties vėžys, nors ir neturiu krūties vėžio geno mutacijos.

– Atsiųsiu jums vieną savo rastą tyrimą, – žada man genetikos konsultantė. – Jus gali sudominti jo išvados.

Mokslininkai atrado, kad šeimų, kuriose nustatyta krūties vėžio geno, kaip antai BRCA1 arba BRCA2, mutacija, nariams, neturintiems tokios mutacijos, kyla didesnė šios ligos rizika.

– Tai gali reikšti, kad yra ir kitų dar nenustatytų genų, – aiškina konsultantė. – Matome tik dalį, o ne visą vaizdą.

Esame tikri tik tuo, kad dėl daug ko dar nesame tikri.

Kol kas, mūsų žiniomis, genetika lemia tik vienuolika procentų visų krūties vėžio atvejų. 89 procentus paliekame atsitiktiniam išoriniam poveikiui.

Mano senelis – tas, kuris sirgo krūties vėžiu – mirė praėjus dvejiems metams po močiutės mirties, kai man buvo septyneri. Jie abu sirgo vėžiu – senelio vėžys galėjo būti metastazavęs iš krūties, o gal dar iš kur nors. Nieko tikslaus nežinome, juk buvo devintojo dešimtmečio pradžia.

– Ar kada matei jo randus? – klausia vienas iš dėdžių, išgirdęs mano diagnozę. – Po mastektomijos.

Kartą mačiau, nors tuo metu maniau, kai jie liko po karo. Buvo vasara. Man buvo penkeri ar šešeri ir mes leidome laiką akmeningame paplūdimyje netoli šeimos vasarnamio Menkių kyšulyje, kur močiutės žirgo Vado koja įstrigo tarp dviejų didelių riedulių ir jis savo paties svoriu ją sulaužė. Teko jį nušauti. Žirgo kūnas buvo pernelyg sunkus, nepajudinamas, taigi visi išsijuosę vilko akmenis, kol supylę didesnę už mane krūvą visiškai jį uždengė.

Senelis buvo liesas, raumeningas ir išdžiūvęs – mūsų šeimai būdingo sudėjimo, – tačiau nuoga jo krūtinė buvo tarsi iš kitos planetos: deformuota, ties šonkauliais išvagota randų lyg medinio laivo korpusas.

„Suaugusieji kupini staigmenų, – prisimenu tuomet pamanyti. – Kas galėjo pamanyti, kad ji tokia?“

Po kelerių metų toliau paplūdimyje, kur status krantas pasuka į žolėmis apaugusį užutėkį, kai kurie Vado kaulai galiausiai pas mus grįžo – balti, nugludinti ir tokie dideli, kad iš pradžių pamaniau juos priklausius priešistorinei pabaisai. Dabar vienas jų guli ant stalo greta židinio atbrailos, šalia piktų melsvojo ešerio nasrų, karališkosios gyvatės išnaros, tūkstančių trapių moliuskų kiaušinėlių spiralės ir dviejų medinių lentelių, kuriose išraižytos mano senelių gimimo ir mirties datos.

Kai kuriems dalykams lemta nuolat sugrįžti.